

УДК 372.3:37.033
ББК 37.100.507

Надія Кравець

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ 6–7-РІЧНОГО ВІКУ В СІЛЬСЬКИХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ НА ЗЛАМІ XX - XXI ст.

У статті окреслено особливості форм екологічного виховання дітей 6-7-річного віку в роботі сільських дошкільних закладів України на зламі XX – XXI ст.

Увагу акцентовано на методиці організації та характеристиці різних форм екологічного виховання, а саме: масових (екскурсії, ігри, кутки природи, свята, виставки, робота в саду з метою збирання кормів для зимового підживлення птахів, насаджування дерев і кущів, боротьби зі шкідниками сільського господарства, заготівлі лікарських рослин та ін.), групових (прогулянки та діяльність гуртків), індивідуальних (спостереження та опис природних об'єктів).

Ключові слова: Україна, сільські дошкільні заклади, форми екологічного виховання, діти 6-7-річного віку.

Постановка проблеми. Необхідність екологічного виховання зумовлена наявністю глобальних екологічних проблем, які вимагають невідкладних радикальних змін у ставленні людини до природи. Основи свідомості, екологічної культури, ставлення особистості до світу природи закладаються в дошкільному дитинстві, що підтверджує вагомість використання цього сензитивного періоду для екологічного виховання особистості. У законі “Про дошкільну освіту” її роль визначається як провідна у формуванні особистості дитини, тому зміст освіти має виступати базисом становлення людини, а методи відповідати віковим особливостям дітей.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує сучасних фахівців дошкільного профілю у виборі завдань та змісту роботи з дітьми таким чином, щоб не стільки озброювати їх певною сумою знань, скільки відкривати перед ними “науку життя”, яка сприяла б формуванню творчих особистостей з розвиненим почуттям власної гідності та відповідальності за свої вчинки. Відповідно до вимог Базового компонента до кінця дошкільного періоду у дитини мають бути сформовані елементи екологічного світорозуміння, екологічної вихованості, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Відтак, нові соціокультурні умови потребують вдосконалення традиційних та пошуку якісно нових форм організації виховання, спрямованих на підвищення ефективності навчально-виховного процесу, що можливо досягнути за рахунок вивчення найкращих надбань минулого.

Аналіз актуальних досліджень. Історія педагогічної думки і практики виховання багата найрізноманітнішими організаційними формами. Питанням удосконалення організаційних форм і методів виховання займалися А. Дістервег, Я. Коменський, Й. Песталоцці, К. Ушинський. Значний внесок у їх розробку здійснили дослідження вітчизняних вчених А. Алексюка, І. Бурлаки, І. Лернера, Ю. Мальованого, В. Онищука, М. Скаткіна, І. Харламова. Проблеми екологічного виховання розроблені в дослідженнях В. Вербицького, О. Захлебного, Н. Лисенко,

Б. Лихачова, Н. Мамедова, М. Моїсєєва, Л. Салєєвої, І. Суравєгіної, Л. Юглічек та ін. Цими авторами розкриваються мета, завдання, принципи, умови екологічного виховання. Характеристику засобів, форм і методів екологічного виховання знаходимо в працях Н. Городецької, Н. Добрецової, О. Захлебного, А. Курія, А. Меремінського, А. Миронова, Т. Руснак та ін. Кожен новий історичний етап наклав свій відбиток на організацію виховного процесу, що сприяло накопиченню педагогічною наукою значного емпіричного матеріалу з визначеної проблеми. У цьому контексті доцільним буде вивчення досвіду минулого щодо використання та впровадження у навчальний процес дошкільних закладів різних організаційних форм виховання. Тому метою статті обрано характеристику форм екологічного виховання дітей 6-7-рвчного віку в роботі сільських закладів України на зламі ХХ – ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить аналіз джерельної бази, на зламі ХХ – ХХІ ст. дошкільні заклади, утверджуючись у сільській місцевості України як перша й обов'язкова ланка в цілісній системі народної освіти, неподільно з родинами вихованців здійснювали всебічний й гармонійний розвиток дітей та готували їх до навчання в школі. Попри низку важливих соціальних завдань, які ці інституції вирішували, перший досвід взаємодії з природою діти отримували саме в дитячих садках. Тобто, екологічне виховання вважалося одним з важливих напрямків виховно-освітньої діяльності дошкільного закладу, завданням якого в окреслений період було формування в дитини-дошкільника системи знань про природу і виховання усвідомленого ставлення до неї.

Аналізуючи діяльність дошкільних закладів в сільській місцевості України на зламі ХХ ст. доходимо висновку, що успішне екологічне виховання дошкільнят в основному залежало від правильного використання різноманітних форм та оптимального їх вибору та поєднання. В. Сухомлинський з цього приводу писав: “Світ природи стає невичерпним джерелом знань завдяки тому, що знання надходять у дитячу душу складним шляхом: через руки, через працю, через взаємовідносини з іншими людьми, через почуття і переживання, які забарвлюють діяльність” [4, с. 537–538].

Так, в практиці дошкільних закладів використовували масові, групові та індивідуальні форми екологічного виховання.

Індивідуальні та групові форми екологічного виховання в дошкільних закладах було представлено слабо, що зумовлено віковими особливостями вихованців. Найпоширенішою індивідуальною формою роботи екологічного спрямування виступало спостереження та опис природних об'єктів.

Серед групових форм екологічного виховання чільне місце займали прогулянки та діяльність гуртків.

Найбільш поширеними формами екологічного виховання в дошкільних закладах були масові, а саме: екскурсії, ігри, кутки природи, свята, виставки, робота в саду з метою збирання кормів для зимового підживлення птахів, насаджування дерев і кущів, боротьби зі шкідниками сільського господарства, заготівлі лікарських рослин та ін.

Розглянемо детальніше деякі форми екологічного виховання дітей 6-7-річного віку в сільських школах України досліджуваного періоду.

Аналіз джерельної бази свідчить, що основною формою екологічного виховання дошкільнят були заняття, що проводилися в певні години по розробленому плану, згідно програми. Заняття будувалися так, щоби в процесі ознайомлення з природою здійснювався розвиток пізнавальна здатність і мова дітей, виховання інтересу і любові до природи.

У 60–70-х рр. ХХ ст. в методику природододільної роботи з дітьми обґрунтовано ввійшли спостереження, етичні бесіди, використання ТЗН, перегляд телепередач і слухання радіопередач, а, особливо, активна трудова діяльність.

Сприятливі умови для якомога повнішого ознайомлення дітей з екзотичними рослинами (кімнатні) і тваринами (декоративні) створювали обладнані кутки природи. Організація педагогічного процесу в такий спосіб дозволяла озброїти дітей науково обґрунтованими уявленнями про живі об'єкти та фактори впливу на них

Важливою формою організації виховної природоохоронної роботи в 80 – х рр. ХХ ст. було залучення дітей до сільськогосподарської праці, а саме: вирощування різних овочевих культур на ділянці дитячого садка, закладання куточка саду, луку, карпитарію (лікарські рослини), рослин, які охороняються Червоною книгою, озеленення групової кімнати, кутка природи, ділянки дитячого садка, догляд за тваринами на його території та ін. А. Макаренко з цього приводу писав: “У кожному разі я впевнений, що праця без очевидної цінності не є позитивним елементом виховання, отож праця, т. з. навчальна теж повинна опиратися на уявлення про цінності, які вона може створити” [2, с. 105].

Цьому сприяло створення на ділянці кожного сільського дитячого садка всіх тематичних структур – необхідних ділянок для пізнання природи вихованцями міських дошкільних закладів. Це: сплановані сад (куточок саду), город, квітники, обладнані необхідним інвентарем ділянки для утримування тварин, птахів, знаряддями для організації сільськогосподарської праці тощо.

Важливу роль у навчально-виховному процесі дошкільного закладу відігравали спостереження. Методику їх організації досліджувала Г. Мазуріна. Вона наголошувала на важливості вмілого керівництва вихователем процесами пізнання, радила активно впроваджувати прийоми порівняння, узагальнення, націлюючи увагу вихователів на правильне розуміння дійсності й адекватну поведінку в природі [3, с. 169–178].

В аналізі спостережуваних явищ у живій і неживій природі вихователю вона радила опиратись на такі властивості:

- природні явища перебувають у постійному розвитку;
- вони взаємопов'язані і взаємозумовлені;
- їх розвиток відбувається внаслідок нагромадження кількісних змін і виникнення якісних, значно вищих ознак;
- кожне явище, розвиваючись, залишає незмінними свої основи, сутність, причини і наслідки;
- у кожному явищі необхідно визначити основний напрям;
- у процесі пізнання явищ природи відбувається удосконалення і розвиток особистості, її формування, якісне зростання [3, с. 178].

Науковець радила використовувати спостереження не лише на заняттях, а й у повсякденному житті, поєднувати зміст спостережуваного із художнім словом, грою. Для дітей, – писала Г. Мазуріна, – цікавими є виконані замальовки, усні описи чи записи вихователя зі слів дітей у щоденник спостережень, що загалом стимулює активність й виховує бережливе ставлення до природи [3, с. 178].

Чільне місце в навчально-виховному процесі дошкільного закладу досліджуваного періоду займали прогулянки та екскурсії. Прогулянки – повсякденна форма виховання, на якій діти, спостерігаючи, ознайомлювалися з явищами та змінами в природі, які відбувалися впродовж тривалого часу. Педагог знайомила вихованців з щоденними змінами природи по сезонах (тривалість дня, погода, зміни в

житті рослин і тварин, праця людей), організовувала різноманітні ігри з природним матеріалом – піском, глиною, водою, льодом, листям і т.д.).

Серед масових форм особливу роль відводилося екскурсіям. На екскурсіях діти обстежували екскурсійну місцевість для формування уявлень про рослинний і тваринний світ, збирали природний матеріал для малювання, колекцій, ігор, навчалися культури екологічної поведінки у природі. У виховно-освітньої роботі з дітьми на прогулянках та екскурсіях існував тісний зв'язок: уявлення, які накопичувалися дітьми у процесі повсякденного ознайомлення з природою на прогулянках, узагальнювалися і уточнювалися на екскурсіях, а знання, отримані на екскурсіях, закріплювалися на прогулянках.

На сучасному етапі до нових масових форм екологічного виховання належить організація мережі екологічних стежок. Навчально-виховна екологічна стежка – це завчасно визначений маршрут певною природною місцевістю, на якому розташовані унікальні й типові для даної місцевості об'єкти: різні групи рослинності (ліс, гай, луки, чагарники), водойми, водні джерела, пам'ятки природи, характерні форми рельєфу тощо. Основне призначення екологічних стежок – екологічна освіта і природоохоронне виховання дітей, ознайомлення їх з рідною природою, формування екологічної культури, екологічно грамотної поведінки людини в навколишньому природному середовищі, поширення знань про природу та людину як невід'ємну частку довкілля [1].

Постала сьогодні і гостра необхідність максимально оптимізувати діяльність педагога з дітьми з метою формування їх екологічної культури шляхом запровадження найраціональнішої форми організації – пошуково-дослідницької, в основу якої закладено цілісну систему взаємодіючих і цілеспрямованих засобів впливу на дітей. Саме ця форма на сучасному етапі дошкільного навчального закладу має значні дидактичні можливості у формуванні екологічної культури дітей. Доцільність її організації зумовлена тим, що вона відповідає закономірностям процесу формування пізнавальної мотивації, спонукає дошкільнят до самостійного пошуку та оволодіння загальними способами дій, забезпечує особистісну самореалізацію і самовизначення кожної дитини, формує загальне позитивне ставлення до учіння.

Реалізація форм екологічного виховання в процесі роботи дошкільного закладу передбачала врахування вихователем педагогічних умов їх використання, а саме: рівень розвитку пізнавальних інтересів дітей; співвідношення особистісних потреб кожної дитини у забезпеченні знаннями, вміннями і навичками з потребами всіх груп дітей; можливості організувати спілкування дітей з об'єктами природи у їх натуральному, а не в штучно створеному середовищі в умовах урбанізації; розкриття теоретичного матеріалу в неподільному зв'язку з конкретними прикладами, що уможлиблює глибше проникнення дітей в їхню сутність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, на зламі ХХ – ХХІ ст. в дошкільних закладах сільської місцевості України найбільш поширеними були масові форми роботи, яка давали можливість охопити екологічним вихованням якомога більшу кількість вихованців. Проте вдосконалення потребує методична підготовка вихователів до проведення екологічного виховання та освіти дітей, що є об'єктом для подальших наукових досліджень.

1. Екологічні стежки України. Живи, Земле!: Методичні матеріали / За ред. В.В.Вербицького. – К.: СМП "АВЕРС", 2003. – 196с.

2. Макаренко А. Трудовое воспитание. Отношение, стиль, тон в коллективе / А. С. Макаренко // Проблемы школьного советского воспитания. М.: Учпедгиз, 1963. – С. 105.
3. Наблюдения и труд детей в природе / Сост. Г. Ф. Мазурина. – М.: Просвещение, 1976. – С. 169–178.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5т. Т.5. – К.: Рад. школа, 1976. – 639 с.

Attention is paid to the methods of organization and characterization of various forms environmental education: mass (excursions, sports, nature corners, festivals, exhibitions, work in the garden to collect forage for winter feeding birds, planting trees and shrubs, pest of agriculture, harvesting medicinal plants, etc.), group (walking and activity groups), individual (observation and description of natural objects).

Key words: *Ukraine, rural kindergartens, forms of environmental education, children 6 to 7 years of age.*

УДК 173.5(73)

ББК 74.93(4/9)

Оксана Нич

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ США: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано педагогічні умови сімейного виховання дітей в українській діаспорі США в історичній ретроспективі.

Окреслено питання батьківської просвіти, співпраці сім'ї та школи у справі виховання дітей, розвитку системи підготовки молоді до відповідального батьківства в українській діаспорі США.

Ключові слова: *сімейне виховання, педагогічні умови, українська діаспора США, історичний аспект.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Питання сімейного виховання серед важливих та актуальних історико-педагогічних проблем посідає одне з чільних місць, оскільки сім'ї відведена вирішальна роль у формуванні особистості. З огляду на це, особливої значущості набуває концептуалізація розвитку сімейного виховання в українській діаспорі з урахуванням усіх його складових, у тому числі культурних процесів в США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Великий вклад у розробку засад сімейного виховання внесли видатні українські вчені кінця XIX – початку XX ст. А. Макаренко, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Психолого-педагогічні проблеми виховання в сім'ї були предметом дослідження і сучасних науковців, таких як І. Бех, Л. Бойко, Л. Драчук, І. Зверева, В. Кравець, Г. Наумчук, Л. Синютка, Т. Троїцький, І. Трубавіна та ін.

Результати аналізу сучасної української педагогічної літератури свідчать про відсутність досліджень, в яких би висвітлювались питання сімейного виховання в українській еміграції. На сучасному етапі окремі аспекти окресленої проблеми розглянуто лише в науково-педагогічних дослідженнях Л. Божук “Шкільництво українського зарубіжжя: традиції та сучасний досвід”, Т. Бублик “Наукова та культурно-освітня діяльність української еміграції в Чехословаччині та Німеччині в 20-30 рр. XX ст.”, О. Гриценко “Преса українців північноамериканського